

SZEM-SZÁJNAK INGERE

Keresztesi József: Mit eszik a micsoda? – Bóbita Bábszínház

„Mindig fontosnak tartottam, hogy a pécsi alkotókat bevonjuk a bábszínházba”¹ – nyilatkozta a *Jelenkor* 2016-os színházi számában Sramó Gábor, a Bóbita igazgatója. Majd ezt továbbbővítve épp Keresztesi Józsefre utalt olyan Pécssett élő szerzőként, akit a színház „örömmel fedezett fel”.² Mi sem bizonyítja jobban azt, hogy sikeres együttműködésről van szó, mint hogy Keresztesinek a 2017/2018-as évadban három darabja is fut. A *Dzsungelmese, avagy Kisoroszlán keresi a sörényét* premierje még 2014-ben volt, ellenben a nagyszínpadi *Az elveszett szaloncukor* és a *Mit eszik a micsoda?* című kamaraelőadás már idei darabok. A *Dzsungelmese*ről két évvel ezelőtt Sramó azt mondta ugyan, hogy le szeretné váltani egy másik állatos témájú előadással, ám úgy tűnik, a közönség érdeklődése, szeretete még a repertoáron tartotta. Ahogy viszonylag ritka jelenség az is, hogy egy szerző két premierrel büszkélkedjen néhány hónapon belül, ráadásul ugyanazon intézményben.³

Az előadás alapjául szolgáló, szintén *Mit eszik a micsoda?* című verseskötet 2015-ben jelent meg a Magvető gondozásában, és bemutatójára Keresztesi kérésére a Bóbitában került sor. (Tulajdonképpen a jövőbeli színpadi változat alapjai is ekkor kezdtek formálódni, mert a darabot most játszó Matta Lóránt már néhány verset megzenésített az alkalomra.) Az említett kötet a kortárs (gyerek)irodalom azon szellemesen játékos, humoros-ironikus, a felnőtt olvasók számára is élvezhető vonalába sorolható, amelyet többek között Varró Dániel vagy a *Kuflí*-sorozat szerzőjeként ismert Dániel András is képvisel. E művek nem afféle felnőttperspektívából leereszkedve, gügyögve szólnak „kis befogadóikhoz” arról, hogy a zöldséget is meg kell enni, hogy milyen jó egy családi kirándulás vagy hogy hogyan zakatol a traktor, hanem többnyire a gyerekvilág jól ismert kellékeit felhasználva, az ő egyedi gondolkodásmódjukra és világlátásukra rájátszva teremtik meg miliőjüket.

Keresztesi verseskötete képtelen párosításokra és helyzetekre épít, a nyelvi játékokból eredő humor mellett magával ragadó ritmus és zeneiség jellemzi. Színes kavalkád a *Mit eszik a micsoda?*, nem csupán a felsorakoztatott állatsereglet, a feltálat ételek, hanem a versformák miatt is. Némely állat neve amellet, hogy mókásnak hathat, sajátos ritmusvilággal is rendelkezik (vapiti, foltos petymeg, okapi). Hovatovább a gusztusuk is egyedi: ki a grenadírmarsot, ki a piláfort, míg más a sört szereti (*Mit eszik a micsoda?*). De felbukkan a kötet lapjain az ijesztőnek tűnő drótszórú kaktuszevő, a hegyi zsupsz vagy a lápi trotty is, valamint a rendszertanilag nehezen azonosítható Búskonya Magyarbajusz és a Bátor Konyhalány (*Utazás a piros traktoron*). A gyerekköltészetben hagyományosnak számító négysorosok mellett pedig szokatlanabb formák is megjelennek. Ilyen például a ballada (*A nagy pudingvadászat*) és a szabadvers (*Éjjeli utazás*).

¹ Sramó Gábor: Bóbita, Bóbita játszik. Major Zoltán beszélgetése a pécsi Bóbita Bábszínházról, *Jelenkor*, 2016/6, 666.

² Uo.

³ Az említett 2017/2018-as bemutatókon kívül meg kell említeni még egyet, a Janus Pannoniusról szóló darab ősbemutatóját is, mely ugyancsak ehhez a színházi évadhoz sorolható (*Medvevár, avagy tragikomédia a pannóniai Janus püspök végső futásáról és elragadtatásáról*, 2017. augusztus 31. – Janus Egyetemi Színház)

A színpadi adaptáció számára elsősorban épp a fent említett sokszínűség jelent kihívást. Hogyan lehet elkerülni annak a veszélyét, hogy az előadás pusztán a megzenésített versek sorozata legyen, amit csak az fűz össze, hogy többnyire ételekről vagy az evésről van bennük szó? Továbbá hogyan lehet egy tematikailag és formailag is széttartó, alapvetően a (nyelvi) játékra, az ötletességre, a kunsztokra építő versgyűjteményből látványt, színpadi játékot formálni úgy, hogy az valami módon mégis képes legyen párbeszédet fenntartani a forrásművel? Az említett szempontokat figyelembe véve bár kézenfekvő megoldásnak tűnhet, mégis remekül kiaknázható elgondolás az, hogy Veres András rendező átiratában a dramaturgiai ívet a Matta által megjelenített figura egy napja jelenti. Ez az alak történetesen egy konyhában él, itt találkozik egy sor állattal és érdekes lénnel, és innen indulva jut el a világ különböző pontjaira képzeletben.

A Bóbita Bábszínház Keresztési-adaptációjának sikerül megőriznie a kötet szellemességét, kreativitását és játékosságát. Számos olyan színpadi megoldással szolgál, amelyek a felnőtt nézők számára is érvényesek tudnak lenni, ahogy számukra bomlik ki a versek intellektuális humora is – mely főleg a versformákra történő rájátszásokon, illetve a más művekre, fordításokra történő utalásokon alapul. Mindezt úgy megvalósítva, hogy a gyereknézők figyelme se lankadjon.

A nyitóképpen megjelenő igényes színpadi látvány Bartal Kiss Rita ötletességét dicséri, a játéklehetőségek, valamint az értelmezés szempontjából pedig kétségkívül ígéretes. Megkockáztatom, nosztalgikus erővel is bír. A teret egy hatalmas, a nagymamák régimódi konyháját, illetve az otthonosság ígéretével kecsegtető kisvendéglők hangulatát idéző piros-fehér kockás vászonabrosz jelöli ki. Ez a nézőtér szelétől egészen a zsinórpadlásig fut, megterítve az egyéb díszletelemeknek. A színpad közepén pedig egy olyan fehér bútordarab áll, mely egyszerre hívhatja elő emlékeinkből annak a fajta konyhaasztalnak a képét, mely a gyúródeszkát is magába rejtette, de a családi étkezéseknek is helyet biztosított, miközben felidézheti még a konyhakredencet és a kamrabeli stelázsit is, hiszen a darabban megjelenő tárgyak elrejtésére-tárolására is ez szolgál. A két zenész (Balog Zita és Kalocsányi Gábor) oldalt, valami sámliszerűségeen kuporog, velük szemben, a szín másik oldalán különböző méretű dobozok láthatók. Felülről egy piros zománc tésztaaszúróból átalakított lámpa lóg. A darab színvilága meglehetősen kötött, fegyelmezett, de jól ellenpontozza a versek sokszínűségét. A piros és a fehér dominanciáját a fekete, a sárga és a szürke töri meg. A legtöbb tárgy fémesen monokróm, fényes felületű. A szereplők egyszerű, fekete-fehér tengerészcsíkos felsője és sötét nadrágja pimasz diszharmoniaiban áll a felsoroltakkal, és a látvány szempontjából mintegy kilöki őket ebből az élénk színű térből.

A *Mit eszik a kicsoda?* színpadi változatában nincsenek bábok, helyettük hétköznapi, többnyire a konyhában előforduló tárgyakkal találkozhatunk, és ezek válnak a színpadi játék eszközeivé, szereplőivé. A versbeli nyelvi játékosságra tehát a színpadon a tárgyjáték felel. A sárga nadrágot viselő görbe bölények vonulását például a tésztaanyújtó szerkezet hengerei vetítik élénk. Aztán így lesz a sajtreszelőből és a süteményformából egy láncsal összekötve zsiráf; a keleti mintájú fém teásdobozból és egy spulni cernából orrszarvú, majd traktor, végül mozdony; a spirálalakú kézi habverőből és a mosogatókeféből csikóhal; a sok-sok műanyag evőeszközből mamutcsontváz; a lavórban ázó konyharuhából pedig lápi trotty. E tárgyak legtöbbje mágnessel illeszkedik egymáshoz, ezért könnyedén szétszedhető, újraalkothatók, elforgatva vagy kinyitva új figuraként szerepeltethetők. A konyhai eszközök mindemellett hangszerekként is újrahasznosulnak: hallhatunk tojásvágón előadott gitárkísérést, megszólal a fedő-cintányér, de az őzgerinc barázdái is remek hangeffekttel szolgálnak. (Ahogy azt gyerekkorunkban talán valamennyien kipróbáltuk már.)

A darab a konyhai eszközök kreatív újrafelhasználása mellett az erős színészi jelenlétre is épít. A Matta által megformált figura nem kerüli a közönséggel való interakciót, a figyelmet igyekszik mindvégig fenntartani. Ám hogy miféle szerzet is ő valójában, azt ne-

Keresztési József: Mit eszik a micsoda?

Keresztési József: Mit eszik a micsoda?

héz meghatározni. Bár nem visel semmiféle sminket, és a jelmeze sem feltétlenül ezt idézi, de tetteiben mégis a bohóccal rokonítható. A legegyszerűbb bohóctréfák ugyanis gyakran épülnek arra a sémára, hogy a bohóc egy teljesen hétköznapi cselekvést hibásan reprodukál a közönség előtt. Például egy zoknit kesztyűként a kézfejére húz. Mindezt a legnagyobb természetességgel hajtja végre, és nem érti, hogy körülben miért kelt ez derűtséget. Az efféle geeket idézi például az a jelenet, amikor a konyhalakó ebédhez készülődvén alaposan lábat mos. Persze azt gondolja, így kell, és értetlenül pislog a rajta nevetőkre, a bekiabáló gyerekekre. Ez a lény ugyanakkor gyermekszerű is: a képzeletét mozgósítva játszik, alkot és babrál a konyhában található tárgyakkal. Mindennek ellenére uralja és irányítja is az előadást: ha kell, ő a karmester (jóllehet egy „hangkanállal” adhatja csak meg az alaphangot), a rendező és a berendező is egy személyben. Máskor pedig olyan, mint egy szülő: játszik, mókázik, ha kell, kifliből bajuszt kanyarít, csakhogy az asztal körül ülő állatseregletet végre lekösse egy kicsit.

Ha végigtekintünk az elmúlt évadok bővítés darabjain, megállapítható, hogy szinte egy sincs élő zenés betét nélkül, és nincs ez másként a *Mit eszik a micsoda?* esetében sem. A kétfős zenekar nem pusztán a színpadi játékot kiegészítő hanghatásokat szolgáltatja, hanem a versek kísérőzenéjét is. E tekintetben is igen változatos az étlap, mert magyarnóta is felcsendül a bluesos dallamok mellett.

A zárathoz közelítve az addig folytonos átalakulásban levő előadás is eljut a vacsora utáni elcsendesülés időszakához. Az est beköszöntét egy Juhász Gyula-parafrázis jelzi: „Hálót von Frigyes, a nagy barna pók”. Majd a szín lassan sötétülni kezd, csak a színpadi lámpa ég, melyre színes műanyag süteménykiszúrókból készült körforgó kerül. A konyha gyerekzobává alakul, az asztalból ágy lesz, melyen lefekvéshez készülődve felsorakozik a sok állat. Teljesen kialszik a világítás, és egy kicsi zseblámpa segítségével árnyjáték veszi kezdetét. „A fekete mozdony alkonytájban indul az éjjeli útra, / állnak a peronon tücskök, pockok, nagyhasu bogarak, / fűtik a mozdonyt szorgos, kormos képű erdei törpék, / ülnek a padokon az utasok a poggyászsokkal a pad alatt.” A vonat ritmusára zakatol a vers, a kockás abroszon furcsa lények mozgó sziluettjei tűnnek fel – miként mint „tücskök, pockok, nagyhasu bogarak ülnek a lámpavilágnál”. S valóban, most csak a fénypászma által kijelölt szűk terület jelenti a biztonságos teret, ezen túl ott az ismeretlen. „Zakatol az éjjeli járat, kanyarog a vad hegyi úton, / szédítő, mély szakadékok peremén, karcosú viaduktokon át”, hogy hajnalban végre célba érjen, és megpillanthassuk a tengert.

A végjáték tehát tökéletes lecsengését adja az előadásnak. A konyhalakó is aludni térhet, elfekszik, talpát a közönség felé fordítja. A záróverset (*A Kéttalpú Ember*) így már nem is ő, hanem az egyik zenész szavalja. A nyitóképhez hasonlóan a zárlat is emlékezetes marad, mert a sötétben szinte világító fehér talpak erőteljes vizuális hatással bírnak, és marad ideje a szemnek arra, hogy még egyszer végigpillantson a színen, megszemlélje a díszletet, a tárgyakat. Jóllehet az előadás végén ott zsong a fülünkben a sokféle ritmus, a szemünk biztosan jóllakott már.

Mit eszik a micsoda? Írta: Keresztesi József. Tervező: Bartal Kiss Rita. Zeneszerző: Kalocsányi Gábor, Balog Zita. Rendezte: Veres András. Játssza: Matta Lóránt. Zenészek: Kalocsányi Gábor, Balog Zita. Bemutató: 2018. március 31.